Gereformeerd Tijdschrift.

Twaalfde Jaargang. Aflev. 11 Maart, 1912.

Adres der Redactie: Ds. G. DOEKES te *Nieuwdorp* (Zeel.)

WIE TE ZENDEN?

DOOR

Ds. K. VAN DIJK te *Keboemen (Java).*

I.

Vroeger schreef ondergeteekende voor het Friesch Kerkblad eenige artikelen, waarin hij trachtte duidelijk te maken, dat door de tegenwoordige beschouwing omtrent de plaats der „zendende Kerk" in onze Gereformeerde zending, de vrijheid en zelfstandigheid der plaatselijke Kerk wel in naam gehandhaafd, maar inderdaad in ernstig gevaar gebracht wordt. Aan ééne Kerk wordt een recht toegekend, dat haar niet toekomt, en daarna maken andere Kerken zich op om dat vermeende recht, dat zij wel in theorie erkennen, maar dat zij praktisch toch ook voor zichzelven opeischen, zooveel mogelijk te beperken en aan banden te leggen. Aan eene kerk die z. g. rechtens allèèn en geheel de leiding der zendingszaken op een terrein heeft, wordt toch die leiding weer in zooverre ontnomen, dat er nauwlijks iets meer van overblijft dan het recht om voor de andere Kerken veel ingewikkelde en lastige administratie te voeren.

Ook trachtte ik toen te bewijzen, dat het z. g. beginsel, volgens hetwelk de leiding in zendingszaken altijd bij ééne plaatselijke Kerk, de z. g. zendende Kerk moet berusten, eene uitvinding is van lateren tijd; en dat het noch uit de Geschiedenis, noch uit onze Kerkenordening, noch uit Gods Woord is te bewijzen. Eerlijk gezegd heeft het mij teleurgesteld, dat in de

kerkelijke pers van die artikelen geenerlei notitie genomen schijnt te zijn. [1])

Het was en is mijne innige overtuiging, dat onze Kerken hoe eer hoe beter met dat beginsel moeten afrekenen, omdat het naarmate het consequenter wordt toegepast, een grooter onrecht schept, en een grooter sta-in-den-weg zal blijken bij de ontwikkeling onzer kerkelijke zending.

Misschien had Ds. de Jonge van Heeg gelijk, toen hij de opmerking maakte, dat het de tijd niet was om over zulke beginselkwesties te spreken. Maar dat kan alleen waar zijn in dezen zin, dat men in onze Geref. Kerken nog te zeer vast zit in de meening, dat we met *onze* regeling op het gebied van zendingstheorie en zendingsmethode den steen der wijzen gevonden hebben; zóó vast nl. dat men voorshands weigert over de kwesties, die hierbij ter sprake komen, nog eens ernstig na te denken. Althans wanneer Ds. de Jonge met zijne opmerking zooveel bedoelde als: Roma locuta, res est finita, m. a. w. die zaak is nu eenmaal door bevoegde autoriteiten uitgemaakt en daarmee voor altijd van de baan; dan moet ik met hem van meening verschillen.

Over zendingszaken was in de Geref. Kerken nog slechts zóó kort en zóó weinig nagedacht, dat het heusch geen wonder zou zijn, als, toen het op de regeling der zaak aankwam, de leidende personen zich in sommige opzichten vergist hebben, of in een ander opzicht blijk hebben gegeven, dat de zaak waarover zij moesten oordeelen hun nog niet volkomen helder was. En als dat werkelijk het geval is, waarom zou dat een reden moeten zijn om er nu maar verder over te zwijgen?

Trouwens, dat wij met onze zendingsorde de volmaaktheid nog niet bereikt hebben, dat heeft de jongste Generale Synode duidelijk in het licht gesteld. Want daar is niet alleen besloten tot wijziging van 1 of 2 artikelen van deze nog zoo splinternieuwe regeling, maar aan de nieuw te benoemen deputaten der Gen. Synode werd opgedragen het punt van „revisie der zendingsorde" nader onder de oogen te zien, en daarover desnoods aan de

---

1) Althans wanneer ik op dat zwijgen der pers niet den regel mocht toepassen: „Wie zwijgt, stemt toe."

volgende Synode voorstellen te doen.

Nu vermoed ik wel, dat de Synode bij deze opdracht minder het oog gehad heeft op de beginselen, waarvan onze zendingsorde uitgaat, als wel op de praktijk der zending, zooals die in die zendingsorde is geregeld; maar — ik heb hoop dat de deputaten hunne taak ernstig genoeg zullen opvatten om ook aan het principieele gedeelte nog eens goed hunne aandacht te wijden. Waarom zouden ze *nu* niet reeds eene wijziging van art. 13 voorstellen, waarbij de pas wordt afgesneden aan de meening, dat, volgens de bedoeling der zendingsorde, in de zending meerdere Kerken *niet* kunnen samenwerken op voet van gelijkheid d. i. met gelijke rechten en gelijke verplichtingen.

En dan is er nog een ander beginsel, waarvan onze zendingsorde uitgaat, al wordt het er niet met zoovele woorden in uitgesproken, dat dringend revisie eischt.

Het is het beginsel, waarop Ds. Adriaanse het oog heeft als hij zegt: Wat, dunkt ons, dadelijk in het oog valt bij het lezen der Zendingsorde, is dit: dat de Gereform. Kerken in den Zendingsarbeid zich bedienen van het gewone ambt, door Christus in Zijne Kerk ingesteld. Het heet toch in Art. III. „De beroeping tot den Dienst des Woords heeft plaats volgens art. 4 der Kerkenorde door een Kerkeraad.” De Dienaar des Woords dus wordt geroepen tot den Zendingsarbeid. [1])

Tegen de stelling, dat een zendeling niet anders is dan een dienaar des Woords heb ik bezwaar. Alleen, men versta mij niet verkeerd. Het is niet mijne bedoeling iets af te dingen op wat m. i. de eere van onze Geref. Kerken is, n. l. dat zij voor zichzelve althans gebroken hebben met de meening, dat het ambt van den zendeling in vergelijking met dat van den predikant iets minderwaardigs is.

Het was goed gezien van onze Synodes, dat zij voor het heerlijke werk der zending niet weten wilden van een ambt, waarvoor iemand nog goed genoeg kon zijn, als men hem voor predikant onbruikbaar achtte; en dat zij aan een missionair, wat ontwikkeling en bekwaamheid aanging, minstens gelijke eischen wilden stellen als aan een predikant voor de eigen ge-

1) De nieuwe koers in onze zending blz. 14.

meenten. In dat opzicht moeten onze Kerken geen stap terug. Integendeel, zij zijn m. i. niet ver genoeg gegaan als zij die eere, die ze voor hare missionaire dienaren opeischte, niet terstond aan alle zendelingen hebben toegekend.

Onze Kerken schijnen geen kans gezien te hebben aan hare missionairen de hun toekomende plaats te geven, dan door het ambt der „zendelingen” te laten voor hetgeen het was, en aan hare eigene missionairen een ander ambt toe te kennen nl. dat van dienaren des Woords. Op het standpunt, waarop onze Kerken zich daarmee plaatsten, ware het consequent geweest te zeggen: alle zendelingen van alle tijden zijn niet anders dan dienaren des Woords geweest en dus is, wèl bezien, zendeling slechts een andere naam voor predikant; of anders hadden zij het moeten aandurven om te zeggen: de zendelingen buiten onze Kerken zijn geen ambtsdragers, doch particuliere personen; want zij zijn geen predikanten, en — een ander ambt voor de verkondiging des evangelies is er niet. Maar ik herinner mij niet, dat iemand der onzen één van deze consequenties ooit openlijk verdedigd heeft. Men heeft zich, voor zoover ik weet, niet de moeite getroost de vraag tot helderheid te brengen, welk ambt toch al die duizenden „zendelingen” bekleeden, die er geweest zijn en nog zijn. En het zou mij zeer verwonderen als men van vele Gereformeerde theologen op de vraag: „Welk ambt bekleedde volgens *Uwe* opvatting een man als Willebrord of John Williams en Hans Egede?” ten antwoord zou krijgen: „Wel, dat waren dienaren des Woords net als onze predikanten.”

Althans, wat mij aangaat, het zou mij gemakkelijker vallen te gelooven aan een *nieuw* ambt, door Christus’ bijzondere leiding met Zijne gemeente ingesteld, dan aan te nemen, dat heel de Christenheid, toen zij in later eeuwen krachtiger het werk der zending begon ter hand te nemen, zich vergist heeft als zij meende, dat de dienaren, die zij daarvoor uitzond, iets anders dan predikanten of herders en leeraars waren.

Neen, dat was geene vergissing. Hun ambt was een ander, al was het niet een *minder* ambt, dan dat der herders; en al was het geen *nieuw* ambt, dat door menschen en niet door Christus zelf in het leven was geroepen.

Dat het ambt der zendelingen, althans ten onzent, een tijdlang veel te weinig waardeering vond, lag dan ook allerminst daaraan, dat men zich met de keuze van dien naam, of met het gebruik maken van zulk een ambt uit een principieel oogpunt niet kon vereenigen. De fout lag veel meer bij de officieele Kerk, die met den zendingsarbeid als zoodanig niet sympathiseerde, en bij een groot deel van ons Christenvolk, dat zijne roeping niet verstond om aan de uitbreiding van Gods Koninkrijk te arbeiden door de zending. Met de opleving van de zendingsliefde bij ons volk, en vooral bij de aanvaarding harer roeping in dezen door de Kerk, zou het ambt van den zendeling in eere gekomen zijn ook zonder dat het vereenzelvigd ware met dat van de dienaren des Woords.

Dat dit laatste ten onrechte geschied is, en niet zonder gevaar voor verkeerde gevolgtrekkingen, wensch ik in onderstaande regelen aan te toonen. Ik neem daarmede, het zij rondweg erkend, positie in tegen de daaromtrent in het gewichtige Middelburger zendingsrapport ontwikkelde gedachten. Lang heeft mij de moed daartoe ontbroken; maar — ik meen voor mijn afwijkend gevoelen goede gronden te hebben. En ik weiger niet terecht gezet te worden.

Omdat ik het beginsel b. g. nergens beter verdedigd vind dan in het gemelde rapport, wil ik beginnen met uit dat rapport het hierop betrekking hebbende gedeelte over te schrijven.

In het principieele gedeelte van dat rapport, „wordt onder *3* op de vraag „Wie te zenden?" aldus geantwoord: „Staat aldus vast dat God zendt door den Christus, en de Christus, eerst door Zijne apostelen, en nu door Zijne Kerk, alsmede dat de Kerk alleen plaatselijk geinstitueerd en dus tot zenden bekwaam is, zoo volgt hieruit tevens, dat de te zenden personen, personen in het ambt moeten zijn........ bij de bediening van het Woord, en van den Doop, en van het Avondmaal en bij de uitoefening van de Tucht, kortom bij de hanteering van de sleutelen des hemelrijks is zij èn hier èn overal *aan het ambt gebonden*."

„Is hiermede uitgemaakt, dat de Kerken niet anders mogen zenden dan personen in het ambt zijnde, *zoo volgt tevens*, dat deze personen moeten zijn Dienaren des Woords, *overmits onze*

Kerkenordening, conform aan de Heilige Schrift, *alleen deze machtigt om het Woord en de Sacramenten te bedienen.* Niet alsof de Kerken zelve, uit eigen bron, deze bevoegdheid verleenen konden; ook hier toch treedt het koningschap van Christus in; en het is feitelijk de Christus zelf, die deze ambten instelt en er den persoon in zet. *Maar overmits alzoo de Kerken van Christuswege geen andere ambtsdragers voor dezen dienst ontvangen dan de herders en leeraars, mogen zij, op straffe van ongehoorzaamheid, zich ook niet het recht aanmatigen om andere, niet aldus gequalificeerde personen, voor dezen dienst te gebruiken.* En overmits nu deze *herders en leeraars* niet anders dan in eene plaatselijke Kerk hun ambt ontvangen en *bezitten* kunnen, zoo volgt hieruit, dat eene plaatselijke kerk niet anders kan zenden dan een dienaar, in het ambt zijnde, hetzij haar dienende of aan een andere plaatselijke kerk geleend . . . ."

„Wat men gewaand heeft, dat hieraan te ontkomen ware, door het *weer oprichten* van het ambt van Evangelist, berust op misverstand.

Zeer zeker toch *heeft dit ambt bestaan* en kon Christus het opnieuw instellen. Doch alleen Hij, niet eene Kerk, ook niet eenige Kerken gezamenlijk. *De Apostelen stelden Evangelisten aan.* Leefden zij nog, zoo konden ze dit nog doen. Maar nooit is aan de Kerken of aan eenige Kerk bevoegdheid verleend, om dit ambt in te stellen. *In elk geval* bindt de Gereformeerde Belijdenis en de Kerkenordening onze Kerken aan de vastgestelde ambten, en het komt geene Kerk toe hierin anders te handelen, tenzij eerst, op grond van Gods Woord, Belijdenis en Kerkenordening gewijzigd zijn. En ook gaat het niet aan, uitgezonden dienaren des Woords *Evangelisten* te noemen, naardien dit, blijkens de Schrift, *niet* hetzelfde is, maar beide titels *twee* zeer onderscheiden ambten aanduiden."

„Op gelijken grond is te waken, dat men een soort mannen uitzendt, die men dan *zendelingen* noemt. *Zulk een nieuwe naam* toch wekt vanzelf het denkbeeld, *dat men met een nieuw ambt te doen heeft,* zoo zelfs dat men een dienaar des Woords, die

---

1) Zooals toch ook in Antiochië gedaan werd, volgens Hand. 13 : 3.
v. D.

werd uitgezonden, nu, als ware hij in een nieuw ambt getreden, *opnieuw ordende* [1]), en nu als zendeling betitelt."

Tot zooverre het rapport. Ik heb daarin enkele zinsneden onderstreept, waarop ik bijzonder de aandacht wensch te vestigen.

Het komt mij voor, dat de gedachtengang van het betoog de volgende is: 1e. De Kerk heeft zich voor haren zendingsarbeid te bedienen van personen in het ambt staande.

2e. Volgens onze Kerkenordening en onze Belijdenis hebben wij in onze Geref. Kerken vier ambten, waaruit wij dus voor de zending een keuze moeten doen, en dan kan de keuze niet anders vallen, dan op den dienaar des *Woords.*

3e. Evangelisten, al mocht hun ambt voor den arbeid der zending meer geeigend schijnen, (het rapport betwist dat niet) komen vanzelf niet in aanmerking, omdat dat ambt niet meer bestaat.

4e. Omdat wij volgens bovenstaande redeneering niet anders dan dienaren des Woords kunnen zenden, moeten wij die gezonden dienaren vooral geen naam geven, die den indruk zou kunnen maken, dat zij toch eigenlijk geen dienaren des Woords zijn, maar feitelijk een ander ambt bekleeden.

Het betoog maakt den indruk, dat rapporteurs volkomen zeker van hunne zaak waren; zoo zelfs, dat zij het niet noodig achtten vele bewijzen bij te brengen voor hunne stelling, dat het aangewezen ambt voor de zending geen ander is, dan dat van den dienaar des Woords. Immers, als ik goed lees, dan is het eenige argument, dat daarvoor geldende gemaakt wordt slechts dit: Onze Belijdenis en onze Kerkenordening kennen geen ander ambt voor dien dienst.

Want wel wordt de Heilige Schrift in het betoog genoemd om het beroep op de Kerkenordening te wettigen, als van deze gezegd wordt, dat zij spreekt conform de H. Schrift, maar er wordt niet uit Gods Woord betoogd. Zelfs laden de rapporteurs den schijn op zich, dat zij van eene argumentatie die uit Gods Woord iets zou bewijzen, wat niet in onze Belijdenis en in de Kerkenordening staat, niets willen weten. Want na zonder een zweem van bewijs gezegd te hebben, dat *evangelisten* in den zin der Schrift er niet meer zijn, en niet meer kunnen zijn, of Christus moest dat ambt opnieuw instellen, gaan zij

aldus voort: In *elk* geval (dus óók al zou uit Gods Woord bewezen kunnen worden, dat er nog zeer wel evangelisten of dergelijke ambtsdragers mogelijk zijn ?), in *elk* geval bindt de Geref. Belijdenis en Kerkenordening onze Kerken aan de vastgestelde ambten. De bewijsvoering der rapporteurs zou veel sterker staan, als het hun gelukt was, uit eene vergelijking van het ambt van den dienaar des Woords met dat van den zendeling aan te toonen, dat die twee als twee druppels water op elkaar gelijken. Maar dat doet het rapport niet. Dat *kan* het niet. Dat zou althans Dr. Kuyper (een der adviseurs) nooit hebben kunnen toegeven, nadat hij in zijn Tractaat der Reformatie o. a. dit geschreven had: „Waar te midden der heidenwereld nieuwe Kerken aan het opkomen zijn vertoont de zendeling nu nog die éénheid van het ambt in zijn persoon, doordien hij prediker, bestuurder en armverzorger tegelijk is" (blz. 19). Of kan datzelfde ooit van een gewonen dienaar des Woords gezegd worden ? Maar Dr. Kuyper heeft nog veel duidelijker *het onderscheid* tusschen het ambt van den dienaar des Woords en den zendeling in het licht gesteld op het bekende zendingscongres, waar, volgens de Acta, Z.H.Gel. in de toelichting van de VIIIste stelling van zijn referaat over de zending o. a. dit zeide: „De herder en leeraar richt zich tot de gedoopten, dat zijn hem huisgenooten, deelgenooten van het burgerschap Israëls. In de Kerk spreekt men tot gedoopten, die, hoe ook afgedoold, nooit met heidenen op ééne lijn mogen worden gesteld. De zending *in* de Kerk gaat van den doop uit; de zending onder Joden, Mohammedanen en heidenen werkt aan op den doop". Of is dat dezelfde dienst in Christus' Naam Zijne gedoopten te verzorgen en in Zijnen Naam de heidenen te roepen tot bekeering? Volgens de XVIIde stelling is het doel van de zending onder de heidenen 1e om de afgoden omver te werpen, 2e om de afgodendienaars tot den heiligen doop te brengen, ten einde de Kerk van Christus onder hun volk te openbaren; 3e deze openbaring van de Kerk van Christus in verband te brengen met de moederkerk; en 4e om het heidensche volksleven in een Christelijken vorm om te zetten." Is dat soms hetzelfde als waartoe de Heere aan Zijne gemeente hare herders en leeraars heeft gegeven ? Maar dan is onze Kerkorde voor het minst zeer onvolledig, als zij in art. 16

zegt: Der dienaren ambt is, in de gebeden en bediening des Woords aan te houden, de sacramenten uit te reiken, op hunne medebroeders ouderlingen en diakenen mitsgaders de gemeente goede acht te nemen, en ten laatste met de ouderlingen de kerkelijke discipline te oefenen, en te zorgen, dat alles eerlijk en met orde geschiede (c. f. ook Ger. Bel. art. XXX).

Hiermede is natuurlijk niet gezegd, dat er niet in vele opzichten óók overeenkomst tusschen beider arbeid is. Maar dat geldt ook van de andere ambten, die toch wel degelijk onderscheiden worden. Een ouderling heeft met een dienaar des Woords gemeen, dat hij met dezen geroepen is tot de regeering der Kerk en tot het oefenen der kerkelijke discipline. Ook zijn de regeerouderlingen, wel verre van buiten den dienst des Woords te zijn gesloten, veeleer geroepen voor de zuiverheid van den dienst des Woords te waken [1]) en stelt de apostel Paulus den eisch, dat een opziener machtig zij beide om te vermanen door de gezonde leer en om de tegensprekers te wederleggen. (Titus 1 : 9 of 1 Tim. 3 : 2.)

Het werk van de verschillende ambtsdragers ligt niet scherp begrensd naast elkander, maar hunne functies dekken elkander voor een groot gedeelte. Wij onderscheiden de ambten dan ook slechts naar de functies, die in ieder afzonderlijk op den voorgrond treden, en dan krijgen wij voor het ambt van de dienaren des Woords, dat dit inzonderheid daardoor gekenmerkt is, dat zij geroepen zijn de gemeente te verzorgen door aan te houden in de gebeden en in de bediening des Woords en in het uitreiken der Sacramenten.

En nu is het wel waar, dat ook een zendeling geroepen is om het evangelie te verkondigen en de sacramenten te bedienen; en dat men daaruit schijnt te mogen besluiten, dat zij hetzelfde ambt hebben als de herders en leeraars. Maar hier moet de schijn ons niet bedriegen. Het Woord dat zij bedienen, en de Sacramenten die zij uitreiken zijn bij beiden de instrumenten die de Heere hun ter hand stelt om hunne roeping te volbrengen. Maar evenmin als wij de betrekking van een politieman en een soldaat vereenzelvigen omdat beiden een zwaard

---

1) c. f. Dr. A. Kuyper. Tractaat der Ref. blz. 21.

in handen krijgen; mogen wij ook uit het feit, dat een dienaar des Woords en een zendeling beide bevoegd zijn om het Woord en de Sacramenten te bedienen, besluiten, dat hun ambt hetzelfde is. Veeleer moet de vraag zijn: welke is beider taak ten opzichte van den opbouw van Christus' lichaam; of m. a. w. wat moet elk van beiden doen met de hem ter hand gestelde instrumenten.

Als zoo de vraag gesteld wordt, springt terstond het verschil in het oog. De herder heeft tot taak de gemeente, d. i. zijne kudde met het Woord te regeeren en te leiden, en ze met datzelfde Woord en de Sacramenten te verzorgen en te voeden. Maar dat is voor den zendeling iets wat er bij komt, als nl. de Heere zijnen arbeid belieft te zegenen, dat het door zijnen dienst komt tot stichting eener gemeente. Maar het is er zoo-verre vandaan, dat men zou kunnen zeggen, dat de arbeid van een zendeling pas begint, als hij eene gemeente heeft verzameld, dat veeleer andersom een man als Dr. Kuyper kan zeggen: dat de arbeid der zendelingen *ophoudt* met den doop; iets wat zeer wel overeenkomt met wat de apostel Paulus schrijft aan de door zijnen zendingsarbeid gestichte gemeente te Corinthe: „want Christus heeft mij niet gezonden om te doopen, maar om het Evangelie te verkondigen" (1 Cor. 1 : 17).

In het ambt van den zendeling staat op den voorgrond: de verkondiging van het evangelie aan niet-Christenen. Gelijk voor den herder en leeraar het Schriftuurlijke beeld is dat van den herder der kudde, zoo is voor den zendeling het beeld dat van „den zaaier die uitging om te zaaien" of van „den visscher van menschen", die het net des evangelies uitwerpt in de volkerenzee.

Uitgaande van de stelling, dat het ambt van den zendeling inderdaad hetzelfde is als dat van den dienaar des Woords heeft de Synode van Arnhem het formulier voor de bevestiging van dienaren des Woords met geringe wijziging en aanvulling trachten geschikt te maken voor de bevestiging van zendelingen. Het loont wel de moeite dat omgewerkte formulier eens met het oorspronkelijke te vergelijken en daarbij te onderzoeken of nu ook werkelijk het eene zoo goed past voor het voorgestelde doel als het andere. In het oorspronkelijke formulier wordt uit

den herdernaam van die dienaren afgeleid, dat zij, als een herder zijne schapen, zoo ook de gemeente Gods moeten weiden. Maar het omgewerkte formulier moet uit dien herdernaam, al geschiedt dit terloops, iets anders afleiden: „Degenen", heet het daar, „die Christus Zijne schapen noemt, moeten eerst worden toegebracht en daarna geweid", alsof ooit iemand een herder aan zou stellen om eerst voor hem een aantal schapen te zoeken te vergaderen en ze daarna te weiden. In elk geval is dat bijeen verzamelen van schapen (die nog niet tot de kudde behooren) *niet* het karakteristieke van het werk van den herder, *wel* in dat van den evangelist. Nu beschrijft op grond van de gemaakte en toegepaste vergelijking het oude formulier het ambt van de herders in dier voege, dat van het begin tot het eind nergens blijkt, dat de opstellers ook maar één oogenblik gedacht hebben aan de mogelijkheid, dat de beschrijving, die zij van het ambt des herders gaven, ook van toepassing moest kunnen zijn op „dienaren des Woords" die naar de heidenwereld gezonden zouden worden. Toch zal die beschrijving op wie ze dáár leest niet in het minst den indruk van onvolledigheid maken, ja in die 4 punten is het werk van den dienaar des Woords uitnemend omschreven. Maar leest nu eens diezelfde woorden in het formulier tot bevestiging van missionaire predikanten, die gereed zijn om uit te gaan in de heidenwereld. Verplaatst U eens met Uwe gedachten in die samenkomst der gemeente, waar Ds. Krijger bevestigd moet worden. Treft die treffend juiste omschrijving van het ambt van den dienaar des Woords dan niet door hare mindere juistheid, als zij dien broeder Krijger daar op West-Soemba wil laten beginnen: met des Heeren Woord *grondig* en oprechtelijk aan Zijn volk (het volk van dezen herder), voor te dragen en het toe te eigenen, zoo in het gemeen als in het bijzonder, tot nuttigheid der hoorders met onderwijzen, vermanen, vertroosten en bestraffen . . . . ., wederleggende met de H. Schrift alle dwalingen en ketterijen, die tegen de zuivere leer strijden; als zij hem verder opdraagt de openbare aanroeping van Gods Naam te doen vanwege *de geheele* gemeente, 3e om de sacramenten te bedienen, en 4e om de *gemeente Gods* in goede orde en tucht te houden". Me dunkt zoo, als onze vaderen een formulier

hadden moeten opstellen om iemand in het ambt van dienaar des Woords te bevestigen, die naar een eiland als Soemba, zonder Hollandsche nederzetting, gaan zoude, dan zouden ze het anders gezegd hebben, en niet onwaarschijnlijk waren zij, over die opdracht nadenkende, wel tot de conclusie gekomen, dat iemand, die naar Soemba gezonden wordt om het evangelie onder de heidenen te verkondigen, toch geen *herder* en *leeraar* meer kon heeten zooals die anderen, die te Batavia en op Ambon allereerst op de Hollandsche Christenen waren aangewezen. De redacteurs van ons formulier voor bevestiging van missionaire dienaren hebben het blijkbaar niet aangedurfd van de taak van die dienaren een passender beschrijving te geven. Het zou (zoo verklaar ik dat verschijnsel) dan het denkbeeld gewekt hebben, dat men met een nieuw ambt te doen had. Maar zulks moest, gegeven het eenmaal ingenomen standpunt, zooveel mogelijk vermeden worden. En toch kon men het wekken van dat denkbeeld niet geheel ontgaan, daar immers van dezen dienaar verklaard wordt, dat hij geroepen is de diensten in te stellen, gelijk Paulus beveelt aan Titus: „en dat gij zoudt van stad tot stad ouderlingen aanstellen."

Is het dan toch niet een ander ambt? Of behoort het (volgens de Geref. Belijdenis en Kerkorde tot het werk van een herder en leeraar om van stad tot stad ouderlingen in het ambt te zetten?

Er is meer in dat formulier, dat den indruk geeft, dat de poging wel beproefd maar niet gelukt is, om den indruk te geven, dat wat van een dienaar des Woords geldt, ook per se van een zendeling moet gelden en omgekeerd.

Maar ik behoef dat immers niet meer aan te wijzen. Men kan terwille van eene theorie trachten staande te houden dat het een en hetzelfde ambt is, het is m. i. onmogelijk te bewijzen. Ik heb althans geen enkel afdoend bewijs kunnen vinden. En zoolang het ons niet duidelijk wordt gemaakt uit Gods Woord kunnen wij, ziende beider verschillende roeping, moeilijk gelooven, dat Christus niet voor die tweeërlei diensten verschillende ambten verordend heeft; en zoolang zal men ook een missionair predikant blijven noemen een „zendeling".

En toch zegt het rapport, moeten wij staande houden, dat

het ambt van den dienaar des Woords het eenige is waarin de Kerk iemand in de zending werkzaam kan stellen, en wel omdat de Belijdenis en de Kerkenordening geen ander ambt kennen.

Maar is zulk een beroep op de Belijdenis en Kerkorde hier wel gerechtvaardigd? Als Gereformeerden huldigen wij toch geene beschouwing omtrent Belijdenis en Kerkorde, volgens welke, wat daar *niet* instaat, ook niet bestaan mag, al staat het in den Bijbel?

Ik zou toch zeggen, dat het nog al vanzelf spreekt, dat de Belijdenis en Kerkorde niet spreken van een ambt, dat van Christuswege ingesteld is voor de prediking van het Evangelie onder de heidenen. Al hadden onze vaderen het bestaan van zulk een ambt niet ontkend (en met name Calvijn ontkent niet, dat ook in zijn tijd God apostelen of tenminste *evangelisten* verwekte) dan zou het toch niet noodzakelijk eene plaats gevonden hebben in hunne Belijdenis en Kerkorde. Want de Kerkorde is nu eenmaal geene *zendingsorde.* De Kerkorde beschrijft wat noodig is om goede *orde in* de gemeente van Christus te onderhouden (zeker waar die gemeente reeds gesticht *is*) en *niet* wat noodig is om te arbeiden aan de uitbreiding van Gods Koninkrijk onder de volkeren. Daar dachten onze vaderen in den tijd van het ontstaan der Kerkorde nog nauwlijks aan. In ieder geval kwam het bij onze Geref. vaderen toen nog niet op, dat de Kerken zelf de taak der zending ter hand te nemen zouden hebben. Dat moesten Hunne Hoogmogenden maar doen; de Kerken wilden wel hare dienaren beschikbaar stellen, als H. H. M. alles betaalden. Verder ging althans op de Synode van Dordrecht in 1618 en '19 de zorg der Kerken nog niet. Bovendien was dit de eerste nationale synode, waar de zaak van de prediking des evangelies aan de heidenen ter sprake kwam. Maar hoe zou het dan redelijkerwijze te verwachten zijn, dat de Kerkorde (die daar slechts even gewijzigd werd) nu in eens aan ons, die immers geheel andere opvattingen van het werk der zending, althans een veel beter inzicht in de roeping der Kerken daaromtrent hebben, zou kunnen leeren wat het juiste, van God aangewezen middel is om in dien dienst te arbeiden? Het zou veeleer een wonder zijn als de Kerkorde daaromtrent de noodige aanwijzigingen gaf; hoe volledig en Schriftuurlijk zij overigens reeds moge zijn, waar het geldt de

regeling van wat noodig is voor de goede orde *in* de gemeente van Christus. Hier hebben de rapporteurs vruchten van het werk onzer vaderen willen plukken op een gebied waar dezen in 't geheel niet gezaaid hadden.

Ten opzichte van de Belijdenis, die immers reeds dateert uit het midden der 16e eeuw, een tijd toen in de Protestantsche Kerken haast nergens van zending sprake was, geldt dit in veel sterker mate. Het is in het licht van dien tijd meer dan natuurlijk, dat in het art. van de regeering der Kerk door kerkelijke ambten, geen sprake is van een ambt speciaal voor den dienst der zending. Maar met welk recht wil men dan uit dat feit concludeeren, dat *wij* nu, eene taak aanvaardende waaraan de opsteller onzer Belijdenis in de verste verte niet gedacht heeft, geen gebruik mogen maken van een ambt, waarvan bij hem geene sprake is, zonder eerst op grond van Gods Woord Belijdenis en Kerkorde te hebben gewijzigd? Dat is in 't minst niet noodig. Al wilden morgen aan den dag onze Kerken, in Generale Synode vergaderd, zeggen: voor den dienst der zending maken wij gebruik van het Schriftuurlijk *ambt van evangelist,* dan zou dat in geenen deele in tegenspraak zijn met de Belijdenis, die zegt: *„wij gelooven, dat deze ware Kerk geregeerd moet worden naar de geestelijke politie, die ons onze Heere heeft geleerd in Zijn Woord: namelijk, dat er Dienaars of Herders moeten zijn, om Gods Woord te prediken en de Sacramenten te bedienen; dat er ook opzieners en diakenen zijn, om met de Herders te zijn als de Raad der Kerk."* Zeker, dat gelooven wij nog. Maar waarom zouden de Kerken niet blijven in de lijn der vrome vaderen, als zij *nu* uitspraken: *en wij gelooven, dat deze ware Kerk moet worden uitgebreid over de geheele aarde door middel van den dienst, dien de Heere in Zijn Woord ons aanwijst, n.l. door evangelisten, die onder leiding des H. Geestes door de gemeente geroepen, gezonden zullen worden om op andere plaatsen het evangelie te verkondigen, en gemeenten te stichten*". Wat is er toch strijdigs in die beide uitspraken? Of staat er in de Geref. Belijdenis één woord, waarmee gezegd wordt dat het óók tot het ambt van de Dienaars of Herders behoort uit te gaan tot de volkeren en hun het evangelie te brengen? Als zoo iets in dien tijd ware uitgesproken, tien tegen één, dat zulk

eene gedachte door onze vrome vaderen met beslistheid ware afgewezen. En komen dan de rapporteurs, met hunne missionaire dienaren des Woords, die zij het werk willen laten doen van de Schriftuurlijke evangelisten, niet zelf in strijd met de Belijdenis?

En wat de Kerkorde betreft, als nu eens eene *zendingsorde* was opgesteld, waarvan de tweede titel (van de diensten) aldus begon: *„Voor den arbeid op het zendingsterrein heeft de Heere door Zijne gemeente onder leiding des Heil. Geestes een afzonderlijk ambt ingesteld, n.l. dat der evangelisten"*, zou dat waarlijk in strijd zijn met de Kerkorde, die als diensten voor *het onderhouden der goede orde in de gemeente* van Christus noemt, die der *dienaren des Woords*, der *doctoren*, der *ouderlingen* en der *diakenen?* Immers neen. De zendingsorde was juist noodig omdat de Kerkorde met den arbeid der zending door de Kerken, weinig of in het geheel niet gerekend had.

Mijne conclusie is, dat het rapport, dat eerstens in gebreke blijft aan te toonen dat het ambt van den herder en leeraar voor den arbeid der zending past, in de *tweede plaats* ten onrechte uit het zwijgen van Geref. Belijdenis en Kerkorde op dat punt concludeert tot het *niet* bestaan van een ander ambt voor den dienst der zending. Dat gemelde stukken daarover zwijgen bewijst zulks volstrekt niet, omdat dit zwijgen volkomen te verklaren is uit de gelegenheid des tijds, en de bedoeling, waarmee zij werden opgesteld.

Maar daarmee heb ik, dat wil ik gulweg erkennen, toch nog eigenlijk niets gewonnen, zoolang als de bewering onaangevochten blijft, waarmee in het rapport zeer nadrukkelijk gezegd wordt, dat voor de zending geen gebruik te maken is van het ambt van Evangelist. Dat sommigen gemeend hebben, dat zulks wel zou gaan, schrijven de stellers van het rapport eenvoudig toe aan *misverstand*. Daarmee is volgens hen de zaak van de baan.

Doch zulks kan ik niet toegeven.

Wat geeft, zoo waag ik te vragen, den rapporteurs recht om zoo sterk te spreken? Kunnen zij bewijzen, dat het ambt van den evangelist volgens 's Heeren bedoeling maar een tijdelijke instelling was? *In elk geval* staat het niet in de Belijdenis

en in de Kerkorde. Maar waarom geven ze ons geen enkel bewijs? Ja, waarom nemen ze die stoute uitspraak zelf haast terug, of ontzenuwen ze geheel, als ze wat verder zeggen: „In elk geval" (ook al bleek mogelijk te zijn, wat wij ontkennen!) bindt ons de Geref. Belijdenis en de Kerkorde aan de vastgestelde ambten."

Ik geloof, dat de rapporteurs zelf niet zoo zeker geweest zijn van hunne zaak, als men uit het rapport zou mogen opmaken. Dat het ambt van evangelist is afgeschaft en moet blijven afgeschaft, dat is voor hen zoo'n uitgemaakte zaak nog niet. Mijn grond voor die meening ontleen ik vooral aan het Referaat door één van de stellers van het rapport, n.l. Dr. A. Kuyper, door hem gehouden op het bekende Zendingscongres te Amsterdam in 1890. Volgens de Acta dier vergadering sprak Z. H. Gel. daar van de zending van *Evangelisten* onder Joden, Mohammedanen of heidenen in onderscheiding van den dienst des Woords onder gedoopten (stelling XIII.) En dat het hem met deze qualificatie ernst is, blijkt als hij in stelling XXIII verklaart: „Een zendeling onder Joden of heidenen bekleedt een ambt niet ongelijk aan dat van den Evangelist." In de toelichting van diezelfde stelling zegt hij onder meer dit: „Een wezenlijke *zendeling*, die met autoriteit zal spreken, moet een *ambt* bekleeden. Welk *ambt?* Neemt men drie vertakkingen in het ambt, dan behoort dat der zendelingen ongetwijfeld tot de eerste tak: de ministerieele. Hier onderscheidt men: *profeten*, *apostelen*, *evangelisten* en *herders en leeraars*. Buiten Markus en Lukas kent de Schrift *evangelisten*, die geroepen zijn tot de verkondiging des evangelies van plaats tot plaats. Hun taak is: bediening des Woords aan ongedoopten, en niet gebonden aan eene bepaalde plaats. Onze zendelingen kunnen niet op ééne lijn gesteld worden met de *evangelisten, die met de apostelen werkten*, maar er is toch zoo groote overeenkomst, dat we hen liever dan zendelingen, Evangelisten zouden noemen, omdat hun arbeid *ophoudt met den doop en niet gebonden is aan eene bepaalde plaats.*"

Het is hier toch wel zeer duidelijk, dat Dr. Kuyper, als hij het ambt van den zendeling vergelijkt met elk der vier door hem genoemde ministerieele ambten tot de conclusie komt, dat

het met dat van evangelist verreweg het meeste overeenkomt. Er is zóó groote overeenkomst dat hij zendelingen evangelisten wil noemen, al heeft hij hiermee (volgens Zijn Hooggel. zelf) eigenlijk een *nieuw* ambt in het leven geroepen; want een van de andere drie ambten bekleeden ze niet en met de evangelisten in den zin der Schrift mogen wij ze niet op één lijn stellen.

Er moet dan toch wel eene zeer gewichtige en afdoende reden zijn, waarom onze theologen, hoe ver ze overigens in die richting door hunne overtuiging gedrongen worden, toch ten slotte nimmer toegeven: onze zendelingen zijn evangelisten. Wel: ze lijken er veel op; maar niet: ze hebben *hetzelfde* ambt.

Maar waarom kunnen ze dat niet toegeven? Waarop rust toch die schijnbaar onuitroeibare meening, dat het ambt van evangelist maar tijdelijk was; en dat wij daarvan *nu* in geen geval gebruik kunnen maken?

Mijns inziens berust die overtuiging onzer theologen op niets meer of minder dan op *een exegetische dwaling* die reeds van Calvijn dagteekent. Het misverstand, dat zij verwijten aan hen, die aan een blijvend ambt van evangelist gelooven; *dat misverstand* is aan *hunne* zijde. Onze geleerden, voor wier veelomvattend onderzoek en grondige kennis ik allen eerbied heb, op wie ons Gereformeerde volk niet zonder reden trotsch is, zij mogen het mij ten goede houden, dat ik op dit punt zooveel vrijmoedigheid tegenover hen gebruik. Trouwens het verschilpunt betreft een zeer klein deel van het uitgebreide veld van hun onderzoek. Bovendien is hunne dwaling (*als* het een dwaling blijkt) zeer verklaarbaar, eerstens daaruit, dat de zending geheel en al lag buiten den gezichtskring van de Hervormers der 16e en ook nog van hunne nazaten der 17e eeuw; en ten tweede uit de hardnekkigheid, waarmede eene overigens valsche meening pleegt stand te houden als zij eenmaal van gezaghebbende zijde verkondigd en verdedigd is.

(Wordt vervolgd).

HET MOZAïSCH RECHT EN DE GEREFORMEERDE PREDIKING.

II.

Ik kom nu tot mijn 2e stelling: dat juist in de Geref. prediking dit M. R., in engeren zin, tot zijn waardij kan komen, die het voor ons nog bezit.

Mij dunkt deze stelling behoeft in een kring van Geref. predikanten niet veel betoogs.

De Geref. prediking moet zich toch kenmerkend onderscheiden van alle Methodistische.

Bij de laatste is het aanbrengen bij den „hoorder" van de rudimentaire kennis van den weg der zaligheid, door God in Christus ontsloten, hoofddoel. Daarop is in die prediking alles gericht; om dan voorts, als ondergeschikt doelwit, den „hoorder" te prikkelen tot allerlei Christelijke werkzaamheid, opdat de zekerheid der eigen zaligheid zijn deel worden, en ook anderen voor Christus gewonnen worden.

Maar niet alzoo bij de Geref. prediking.

Die stelt den „geloovige", als hoogst en eenig doel de eere Gods, en eigen en anderer zaligheid als het middel om te komen tot dit eene en allesomvattende einddoel: de zelfverheerlijking Gods. En als dit nu het grondbeginsel is der Geref. prediking, dan volgt daaruit, dat het in die prediking niet alleen moet gaan om de vraag òf we zalig worden, maar ook: hoe we zalig worden.

Het doel toch van mensch en menschheid, van heel de wereld, in schepping en herschepping, ligt toch alleen in de lofprijzing van 's Heeren naam. Daarom moet de Geref. prediking, het potentiëele leven, dat Gods Geest door Zijne wederbarende werkingen in Zijn Kerk en volk indraagt, nu ook tot ontwaking, besef, ontplooiing, bloei en vruchtvoortbrenging prikkelen. En daaruit volgt weer, dat de Geref. prediking niets dan het Woord Gods, maar dan ook dat geheele Woord, in al zijn diepte èn breedte heeft te prediken. Alle draaiën in

een kring van loei classici of mottoteksten, is daarin contrabande. Het maakt dan ook op een liefhebber van de Geref. prediking een eigenaardigen indruk in een kerkelijk bericht te lezen, dat bij de laatste prediking in het oude Kerkgebouw, een Geref. prediker in een van Frieslands Kerken tot tekst nam: „Staat op, laat ons van hier gaan" (Joh. 14 : 31b). 't Is maar te hopen geweest, dat de geliefde „toehoorders" niet onmiddellijk de toepassing op deze preek gemaakt hebben. Wat niet onmogelijk is, aangezien dezelfde prediker, als tekst voor de eerste prediking in het nieuwe Kerkgebouw, gekozen had Haggaï 2 : 10b: „in deze plaats zal ik vrede geven, spreekt de Heere der heirscharen"; immers zulk een tekstkeuze wekt onwillekeurig bedenkelijke vermoedens op omtrent den onderlingen vrede der gemeente in het oude Kerkgebouw.

Zulk een tekstkeuze nu èn de echte Geref. bediening des Woords, staan m. i. met elkander op gespannen voet. De Kerk van Christus moet toch immers door de prediking opgebouwd worden op haar allerheiligst geloof. Maar hoe kan daarvan nu in ernste sprake zijn, wanneer die prediking lust heeft in mottoteksten; en nu eens in de geschiedenis der aartsvaders, dan plotseling bij de hoornen van het apocalyptische Beert, en een ander maal weer tusschen de leliën van den Bruidegom uit het Hooglied rondleidt? Aldus gaat immers alle vast plan, alle leidende gedachte, en leerzame continuïteit in de prediking te loor. Helaas, er zijn nog maar al te veel Geref. predikers, die een haat schijnen gezworen te hebben aan alle vervolgprediklng, om liever als theologische Edison's elke week op nieuw hun gemeente te gaan „verrassen" door hunne „inventie's" en homiletische goocheltoeren. Zeker, het Duitsche pericopenstelsel is bedenkelijk en heeft groote bezwaren, maar het systeem van teugellooze, sensatie-beluste stelsellooze zg. „vrije" tekstkeuze niet minder. Immers aldus wordt het geestelijk leven der gemeente door groote eenzijdigheid en oppervlakkigheid bedreigd; en gaat de bediening des Woords te kort schieten of in de diepte of in de breedte voor de Kerk des Heeren, die toch een pilaar en vastigheid der waarheid moet zijn op elk terrein des levens.

Maar nu is, hiertegenover, het betrekken ook van het M. R.

binnen den kring der Geref. prediking zulk een uitstekend tegengif en tegenwicht.

Ik beroep mij hiertoe weer op den vader der Geref. prediking: Johannes Calvijn.

Zijn 200 preeken op Deuteronomium zijn in dit opzicht een proef op de som. Zij geven een rijke en breede bediening des Woords te genieten; zoodat dat Woord over heel het menschelijk leven komt uit te stralen, om het op te eischen voor de eere Gods, en daarin tevens dienstbaar te maken tot eigen en anderer zaligheid.

Ik heb deze preeken niet alle kunnen doorlezen. Zij vullen meer dan een volumen uit het bekende „Corpus reformatorum" van Baûm, Cunits en Reuss. Slechts hier en daar deed ik een greep. Maar ook al hierdoor werd het mij duidelijk, hoe een der eeretitels van dezen genialen Hervormer kan luiden: exégète orateur. Op schrift heeft Calvijn deze preeken nimmer gebracht; al improviseerende heeft hij ze uitgesproken. Maar met verwonderlijke scherpzinnigheid weet hij in deze stof altijd bolster van kern te scheiden; breidt daarna deze kerngedachte van zijn tekst toepasselijk uit voor heel het leven dier dagen, populair en toch weer met een ernst en diepte, die de gemeente geen oogenblik deed uitgaan uit het besef, dat het de Gode welbehagelijke wille was, die hier voor haar werd vertolkt.

III.

En hiermede ben ik gekomen aan mijn derde stelling: de prediking uit het M. R. kan ongemeen bijdragen om het sociale element in onze prediking te versterken.

Immers de prediking uit het M. R. dwingt den prediker ernstige studie te maken èn van de beginselen van heel Gods Woord ook van het rechts- en welvaartsleven des menschen, èn van de tijdsnooden en -bedeeling, waarin het Gode belieft ons te doen leven.

Dr. Kuyper schreef 't alzoo terecht in 1871, in zijn: „de arbeiderskwestie en de Kerk": „Het kan niet goed voor God zijn, dat de Kerk van Christus zich ook ten onzent zoo willoos aan de behandeling van het vraagstuk van den arbeider heeft gespeend. De wereld kan de Kerk van Christus op den duur

niet eeren, zoo ze wel van een kracht van Gods Woord spreekt, maar die kracht bij het lijden der menschheid niet werken laat. Voor de ziel, zal men wellicht tegenwerpen, is de arbeid der Kerk; en mits dit niet éénzijdig-spiritualistisch bedoeld wordt, stem ik dat toe. Maar vraag dan ook op mijn beurt, of zij die met handen arbeiden, niet noodwendig zich ook met de ziel van Jezus' Kerk zullen afkeeren, zoo warme belangstelling in wat hun „'t opstaan en naar bed gaan" is, bij die Kerk wordt gemist. Het vraagstuk van den arbeid is er. Ook de Kerk kan er de oogen niet voor sluiten."

Welnu, als iets de Kerk en haar dienst des Woords kan afleeren, als de priester en de leviet den sociaal-ellendige onaandoenlijk voorbij te gaan, dan is het de bestudeering van en prediking uit het M. R.

Zeker, de instituaire Kerk en de b. d. W., kan en mag nooit zeker afgerond maatschappelijk systeem, als conform met de beginselen van Gods Woord, propageeren. Maar ze mogen de grondgedachten van zulk een, zeker toch in 't ideëele wel bestaanbaar systeem, immers wel propageeren bij de conscientie van Gods volk. Dr. Slotemaker de Bruine schrijft op p. 250 van zijn „christelijk sociale studiën": „Ondanks de zonde in de menschenwereld moet er voor de verhouding der menschen, d. i. van schepselen Gods eene ordening Gods te vinden wezen, waardoor het recht blinkt en aller belangen bloeien. Niettegenstaande de vele verwikkelingen in het bonte maatschappijleven moet met kennis en studie en wil de goede regeling te treffen zijn. Want wij gelooven aan Gods Koningschap over alles en gelooven dus, dat, zoo allen zich richten naar Zijn wil het licht opgaat".

Welnu, als dit beweren niet onjuist is, moet dan in het midden van een christenland de Kerk des Heeren, en de prediking in haar, niet een woord Gods meespreken, als de hoofdproblemen des tijds, aan de orde zijn.

De Kerk des Heeren in den eng-instituairen hoek te willen drijven, en aldus haar een demper op den mond te zetten, zoodat haar opkomen voor het recht Gods ook in staat en maatschappij, niet buiten de wanden van haar kerkgebouwen kan doordringen, is m. i. weinig bevorderlijk voor de waarlijk Geref. prediking.

En de praktijk van onze Geref. vaderen ging hiermede ook niet accoord. Wie bv. de lange lijst van verzoeken der Nat. Syn. van Dordt aan de hooge overheid voorgelegd, volgens hare Postacta (zie bl. 469—271 van „De Post-acta, een hist. studie van Dr. H. H. Kuyper) aandachtig nagaat (bv. No. 5. 16, 21, 22), zal toch moeielijk kunnen toestemmen wat „de Heraut" onlangs poneerde, dat onze vaderen nooit iets aan de Overheid verzochten of het moest direct met het instituair-kerkelijk leven in verband staan. 't Is historisch nog niet bewezen, dat onze vaderen zulk een tot het uiterste doorgedreven splitsing van Kerk als instituut en Kerk als organisme gekend, en in praktijk gebracht hebben.

Bovendien, zelfs bij den stelregel, boven aangehaald, zou de vraag kunnen gesteld worden: wat is er in het woelen van den publieken geest in den boezem eens volks, wat is er in den levensgang eener christelijke natie, waarmede ook de instituaire Kerk ganschelijk niet betrokken is?

Als, om iets te noemen, de doodstraf in het publieke Overheidsrecht is en blijft afgeschaft, en aldus het rechtsbesef, dat bij elken moord ook de hooge God in zijn beelddrager wordt aangerand, al meer uitslijt in het besef des volks, moet zulk een slijtingsproces dan ook niet zijn weerslag krijgen, in den kring van het instituut der Kerk, vooral als die Kerk in haar officieele organen, hieromtrent, bij die buiten zijn, ook bij de Overheden, een opzettelijk stilzwijgen bewaart.

Waarom is 't toch onbetamelijk, dat ook de instituaire Kerk publiekelijk opkomt voor het recht en de eere Gods, bij de conscientie der overheden? John Knox, in Sept. 1572 predikende, nadat de gruwelijke Bartholomeusmoord te Parijs had plaats gehad, wendde zich wel plotseling tot den Franschen gezant, en gaf hem in opdracht zijn meester, indien hij zich niet in berouw voor God in de schuld wierp over zoo groote misdaad, het oordeel Gods over hem en zijn huis aan te kondigen. (John Knox als Kerkhervormer, proefschrift van Dr. P. J. Kromsigt, bl. 318.) En zouden Knox' geestelijke nazaten zich nu niet tot hun eigen overheden, met eerbiedige verzoeken mogen wenden, als het niet Gods volk, maar meer nog Gods naam aanbelangt? Een verzoek is toch heel iets anders dan

een imperatief aangeven van den modus quo?

Doch hoe dit ook zij, dit staat wel vast, dat bestudeering van, en prediking uit het z.g. M. R. ook voor den buiten-institutairen invloed van den dienst des Woords, van het hoogste belang is.

Om Gods wil, om zijne eere, heeft de prediking ook over de vraagstukken van den dag het licht van Gods Woord te laten schijnen. Zij moet ook sociaal zijn, trots den spot en de aanvechting, die haar hierom, vaak ook van de kant, waarvan men zulks niet zou verwachten, ten deel valt.

En nu vindt deze prediking haar stof niet alleen in het Nieuwe Testament, maar ook in het Oude, ook in het M. R. Immers de Geref. prediking moet niet alleen moraliseeren; maar zij moet ook van haar kant een stoot onder de geesten doen uitgaan, die maatschappij-hervormend werken kan, ook buiten de Kerk.

In den eersten tijd der N.-T.-Kerk, was de prediking er vooral op uit, te redden de eenlingen, die, zeker niet zonder eigen schuld, jammerlijk dreigden om te komen in den grooten brand eener ten ondergaande staats- en maatschappijorde. Maar daarbij bleef het niet. Uit den brief aan Filemon b. v. kunnen wij 't bemerken, hoe door de Christelijke actie ook maatschappij-hervormend werd opgetreden, ook waar bestaande toestanden en ordeningen oogenschijnlijk werden geduld. Dat kon ook niet anders. Krachtens zijn universeel beginsel toch had het Christendom ook de handen uit te steken, om dien maatschappijbrand te helpen blusschen en het gebouw des maatschappelijken levens in beteren stijl en meer brandvrij te herstellen. In dien zin is Harnack's woord waar, dat de „aufgabe" van het tegenwoordig, gelijk van het eerste Christendom „sociaal" moet zijn.

Maar nu vraag ik, hoe kan ook op heden het Geref. Christendom ook hierin vooraanstaan, als de Geref. prediking ook de goudmijn van sociaal-christelijke beginselen, die er in het M. R. verscholen ligt, niet met ernst en noesten vlijt, onder Gods zegen begeert te ontginnen?

IV

Niemand meene, dat de prediking aldus te afgetrokken, dor en schoolsch wordt.

Juist het M. R. kan een dankbare handleiding voor onze prediking vormen, ter nadere adstructie van de praktijk der godzaligheid in het dagelijksch leven.

Ik beroep mij daartoe weder op Calvijn en zijn 200 predikatiën over Deuteronomium.

Waar ge ze ook opslaat, overal wordt ge getroffen door de actueele wijze, waarop hier het Woord Gods wordt ontsloten.

Neem b.v. de preek over Deut. 23 : 18—20 (p. 111 vol 27, Opera Calvijn). Ieder, die kennis nam van Mr. Diepenhorst's dissertatie over „Calvijn en de economie" begrijpt nu van hoe groote beteekenis Calvijn's beschouwing over rente en woeker, voor heet het economisch leven zijner, maar ook nog onzer dagen, geweest is.

Nu ook in deze preek, ontplooit Calvijn weer, op populaire wijze, den zin van Gods Woord in deze.

Eerst geeft hij als regel aan, dat wij van elke afzonderlijke Mozaïsche inzetting moeten naspeuren, hoe zij zich verhoudt tot de wet der 10 geboden, want die is de kroon van alle en de regel voor ons leven. Letterlijk sprak hij toen verder: „deze wet (van den woeker) is een politieke wet, en wel betreffende uitsluitend het politieke leven der Joden; maar er is een substantie in, die voor ons van kracht blijft, dat is te zeggen: de billijkheid en de rechtschapenheid (droicture). En die billijkheid is permannent en niet enkel voor een tijd. En van waar komt alle billijkheid voort, dan alleen uit de rechtvaardigheid Gods als uit haar fontein? En deze rechtvaardigheid Gods is permanent en verandert zich niet; daaruit vloeit voort dat elke billijkheid en rechtschapenheid onaantastbaar is; hoeveel misbruik de menschen er ook van maken, toch zijn ze genoegzaam van het feit overtuigd, dat al wat God hun heeft doen blijken, billijk is, en dat het voor immer moet gelden". Dan komt zijn exegese, hoe God aan de Joden wel toeliet van vreemden te woekeren, verklaarbaar, als men bedenkt, dat God voor de regeering der Joden vele zaken heeft toegestaan, die toch niet volkomen goed waren; toegestaan, alleen zóó, dat er geen straf

op volgde. Wij mogen dus van niemand woeker nemen. Máár dan komt C. tot de hoofdvraag: „is nu elke winst, als men uitleent, verboden? Hierop antwoordt hij beslist ontkennend, op uitvoerige gronden, waarbij alle tegenargumenten gewogen en te licht bevonden worden, vooral die aan de „naturalis ratio" ontleend zijn. De productiviteit van het geldt houdt hij vast; en tegenover alle beuzelachtige redeneeringen roept hij dan op tot een waarlijk oprecht handelen, ook als wij geld leenen. Een bepaalde rentevoet is niet als altoos billijk te stellen; lage rente kan even goed woeker zijn als hooge; bij al onze geldelijke trausactie's moeten we niet eenvoudig op het woord rente letten, maar „achtgeven op de intentie Gods" in deze Israëlietische instelling.

Dertien kolommen quarto, is deze preek lang. En toch om de actualiteit van het onderwerp niet vervelend of droog. Zij is machtig en diep-ingrijpend in de toenmalige praktijk des levens, altijd weer op het normatief beginsel van Gods Woord ons wijzend.

Maar ook teederder onderwerpen weet Calvijn naar aanleiding van oud-Isarël's M. R. te behandelen. In de preek over Deut. 14 : 1—20 inzonderheid over de inzetting: „gijlieden zijt kinderen des Heeren, gij zult uzelve niet snijden, noch kaalheid maken tusschen uwe oogen over een doode" las ik eene beschouwing over 't waarlijk Christelijk en Schriftuurlijk verkeeren bij dood en graf onzer ontslapenen, als ik nog zelden las: deze predikatie te leezen is nog ongemeen troostrijk, en leerrijk. Want in deze zelfde preek komt naar aanleiding van 't eten van reine en onreine dieren bij oud-Israël, eene beschouwing voor over het geoorloofde en niet geoorloofd eten en drinken van een Christenmensch, waarmede ook menig Geref. afschaffer onzer dagen zijn handen vol zou hebben.

En in de volgende preek over Deut. 14 : 21—23 geeft Calvijn over dat „niet koken van een bokje in de melk zijner moeder" een exegese en beschouwing ten beste over de ware humaniteit, die in een woord schitterend is.

Wie onzer eens uit Deut. wil prediken, verzuime niet deze preeken van Calvijn er bij na te slaan. Zij bevatten een schat van gedachten, de bestudeering overwaard. De diepste, maar

ook oogenschijnlijk nietigste vraagstukken uit de praktijk des levens, zet Calvijn hier „coram Dei”.

Ik ga nu eindigen! M. H.!

Een blik op den rijken inhoud van 't M. R. ook maar vluchtig te slaan, bedoelde ik niet; daarvoor was hier ook niet de gelegenheid. Maar laat ik, wat ik aan de hand van bevoegde gidsen aangaande dit M. R. leerde kennen, als winst voor ons Ceref. denken u in 't kort mogen opsommen; opdat ook onze Geref. prediking daarmede eenige winst mag doen.

Die prediking, als bedoelende de gemeente, ja de wereld op te roepen, en op te leiden tot een leven in Christus, ter eere van den Drieëenigen God, moet mitsdien ook, ja bij uitstek sociaal zijn.

En welke zijn nu de groote sociale beginselen, die 't M. R. in de Geref. prediking ten profijte van 't praktische leven, zoo nadrukkelijk kan indragen?

Mijns bedunkens in hoofdzaak deze:

1e. Eene hooge waardeering van den eenling. In alles blijkt, dat het Mozaïsch recht de waardij van den mensch als schepsel Gods hoog aanslaat. Ook voor den nederigsten en geringsten mensch wordt in dit recht liefderijk gezorgd, al wordt zijn verantwoordelijkheid geponeerd. Het Mozaïsch recht is geschreven juist van „uit het standpunt van den sociaal-gedrukte” (Harnack).

2e. Een eigenaardige waardeering van het eigendoms- en het bezitsleven. De gedachte van peraequatie en het organische bezitsleven straalt duidelijk in dat Mozaïsch recht door.

3e. Een groote belangstelling in het leven van Arbeid en Arbeiders. Herhaaldelijk is het verschijnsel van den menschelijken arbeid in dat Mozaïsch recht voorwerp van groote bemoeienis; alsof het Mozaïsch recht al een voorgevoel had, hoe de desorganiseerende kracht der zonde zich juist dáár zou doen gevoelen. Ik herinner hier maar aan de vele rustwetten en loonbepalingen in het Mozaïsch recht.

4e. Het laatste, maar niet het minste — een hoog houden van de prioriteit der geestelijke goederen. Het is alles in dat Mozaïsch recht gericht op het dienen van het stoffelijke aan het geestelijke.

Ziet, M. H., als men aldus indringt door nauwgezette studie in den geest van het Mozaïsch recht, dan is het vaak, of men inblikt in het land der droomen. Dit recht is voor Oud-Israël dan ook geweest verre boven het bereik zijner geestelijke krachten. Oud-Israël heeft altijd beneden zijn Mozaïsch recht geleefd. Maar moet dit nu ook gelden voor het volk Gods, dat leeft in den tijd der vervulling? Nu Hij gekomen is, die het ideaal, in deze Mozaïsche wetten vervat, in beginsel heeft ingebracht in de werkelijkheid dezer zondige menschenwereld, door in haar vleesch te worden en zijn wereldkerk, zijn eigen volk in haar midden te planten? Voor een Gereformeerd prediker kan het antwoord hierop niet anders dan ontkennend zijn.

Daarom, M. H., bestudeeren we dat Mozaïsch recht dan meer dan ooit tevoren het geval is geweest. Neme het ook een breede plaats in onze prediking in. De nood der tijden, meer nog, de eere Gods moet er ons toe dringen. Want „Hij maakte Jacob zijne woorden bekend, Israël zijne inzettingen en rechten. Alzoo heeft Hij aan geen volk gedaan; en zijne rechten, die kennen zij niet". Dus de ware Israëlieten met hunne voorgangers, kennen die inzettingen en rechten wel.

Muiderberg. Ds. H. KOFFYBERG.

ERRATA.

Tot mijn groote spijt zijn de volgende drukfouten in het eerste gedeelte van dit opstel ingeslopen:

Bl. 379, 4e regel van onderen, staat: dezen, lees; den. Bl. 382, 5e regel van boven, staat: over, lees: onzer. Bl. 382, 13e regel van boven staat: „de politieke Mosis Obsevratione", lees: „de politiae Mosis Observatione". Bl. 384, 1e regel, staat Hoornbeck, lees: Hoornbeck. Bl. 384, 12e regel van onderen, staat: natuurlijke middelen, lees: natuurlijke *rechten*. Bl. 384, 5e regel van onderen, staat: nog, lees: er nog een.

PREEKSCHETS.

MATTHEUS 16 vs 24—27.

Dit gesprek des Heeren met zijne discipelen vormt een keerpunt in zijn onderwijs. Tot nog toe gaf Hij slechts korte aanduidingen omtrent zijn lijden en sterven („Breek dezen tempel", „De zoon des menschen is gekomen, om zijne ziel te geven tot een rantsoen voor velen"), thans gaat Hij hen opzettelijk op zijn aanstaand sterven voorbereiden. Petrus begint echter den Heiland daarover te berispen, maar verkrijgt zelf daarvoor eene ernstige bestraffing: „Ga weg achter Mij, Satanas"! Toen zeide Jezus tot zijne discipelen de woorden van onzen tekst. Zij spreken van:

den eisch, voor wie achter Jezus wil komen.

Deze eisch,

I. hij is veelomvattend, en kan alleen door genade worden geleerd;

II. hij wijst den weg, om voor bittere teleurstelling bewaard te worden;

III. hij moet bezien worden bij het licht der toekomst.

I. „Achter Mij", d. i. als schapen achter den herder, of als een reisgezelschap achter den gids. De mensch wil niet achter Jezus komen; hoogstens loopt hij uiterlijk mee, zonder in waarheid Jezus te kennen. En deze eisch des Heeren schijnt nog meer af te schrikken. Zoo veelomvattend!

a. „Zichzelven verloochenen." Het eigen Ik van den troon stooten. Eigen zin en streven verloochenen. Onze wil onder dien van God en Christus.

b. „Zijn kruis opnemen". Gewoonlijk te zwak verstaan, alleen als iets, dat ons drukt. Maar gelijk Jezus' kruis een echt kruis was, met de uitwerping, smarten ja vervloeking, alzoo het onze. Minder zwaar; maar toch, zie de martelaren, en de verachting in dezen tijd; en van Godswege de beproevingen.

En dat kruis zelf „opnemen". Gewillig. Volgens Lucas: „dagelijks opnemen".

c. „Hem volgen." En Hij is ons voorgegaan door zulke diepe wegen!

Tot deze dingen niemand bekwaam. Alleen Gods genade kan het ons leeren. Die kan alleen deze keuze in het hart leggen, en bekwaamheid geven om in dezen weg te volharden tot den einde.

II. Toch is dit juist de weg, om ons voor bittere teleurstelling te bewaren. Menigeen meent zijn leven, lett. zijn ziel, voor al deze moeiten te bewaren, door Jezus niet te volgen. Jezus waarschuwt: „Zoo wie zijn ziel op zulk een manier zal willen behouden, die zal haar juist verliezen (verderven)". Hij spaart zich de moeiten der zelfverloochening enz. uit, maar krijgt er de ellende van het eeuwig verderf voor in de plaats. Dwaas, als een landman, die zijn zaaikoren liever bewaart dan uitstrooit, maar in den oogsttijd niets op zijn akker vindt, dan onkruid, geschikt ter verbranding. Of als de zeeman, die zijn schip te lief heeft om het aan de zeereis te wagen, maar in armoede bij zijn ledige schip wegkwijnt.

Met hetzelfde doel de waarschuwing: „Want wat baat het een mensch.....?" Voor degenen, die het geld boven Jezus stellen. Zij meenen goed voor zichzelf gezorgd te hebben, einde is, dat zij niets hebben tot lossing hunner ziel. En ten slotte nog hun afgod, hun goud, zullen vervloeken, als het te laat is om nog achter Jezus te komen.

Achter Jezus komen — dat is de eenige weg, om voor zulke eeuwige teleurstelling bewaard te worden.

III. „Want de Zoon des menschen....." Zoo even heeft Jezus hen geleerd zijn kruis te bezien bij het licht der opstanding, dat daarachter schijnt. Alzoo ook de weg dergenen, die achter Hem komen: te bezien bij het licht zijner wederkomst, wanneer Hij een iegelijk zal vergelden naar zijn doen. Het loon uit genade. In dat licht bezien, is het, of de zelfverloochening en het kruisdragen lichter wordt. Top der heerlijkheid in uitzicht, waarheen deze Gids alsdan zijn volk leidt.

Toepassing.

a. Uit liefde tot ons behoud laat Jezus thans nog roepen om achter Hem te komen. Daartoe de genade Gods te zoeken. *b.* Die genade Gods van dag tot dag noodig, om achter Jezus te vorderen in zelfverloochening, kruisdragen en blijmoedig volgen. Veel gebeds. *c.* Heft het hoofd omhoog, pelgrims achter Jezus! Hij leidt u tot dien heerlijken top.

Leiden. H. J. KOUWENHOVEN Dz.

NALEZING.

DE ETHISCHEN IN DE KLEM.

Bij de behandeling van het vraagstuk over het onderscheid tusschen Orthodoxie en Modernisme, dat tegenwoordig aan de orde is, komen de „ethischen" eenigszins in de klem. Nauwelijks had Ds. Hulsman in zijne brochure „Het ethisch beginsel en de ethische richting" de „ethischen" in staat van beschuldiging gesteld, of de Kerknieuws-redacteur van de N. Rott. Courant richtte naar aanleiding van een geschrift van Dr J. F. Beerends over Orthodoxie en Modernisme, aan het adres van de orthodoxen", die de Bijbelcritiek aanvaarden, een paar vragen, waarvan de beteekenis moeilijk kan worden ontkend. Hij schreef in het Avondblad van 8 Januari:

> Doch vragen wij, wat is voor den orthodox het criterium van Godsopenbaring in den Bijbel geworden, zoodra hij het ouderwets-orthodoxe Bijbelbegrip (de Bijbel Woord Gods van Gen. 1 tot en met openb. 22) heeft prijs gegeven? Moet ook hij dan niet, geheel gelijk de moderne, met eigen godsdienstig gevoel te rade gaan, om vast te stellen wat voor hem Gods woord in den Bijbel is en wat niet? Hoe ontkomt de orthodox, die de Bijbelkritiek heeft aanvaard, aan dat houvastlooze subjectivisme, dat hem in de modernen zoo'n aanstoot geeft? Ziet, dàt zouden wij zoo gaarne eens zien aangetoond. Want nù heeft die op voorbeeld van prof. Grützmacher ook hier met zooveel pathos uitgesproken bewering, dat de modernen maar willekeurig naar eigen smaak zich een Christusbeeld uit de Evangeliën constueeren, voor ons immers geen waarde als kenmerkend-geheeten verschilpunt met de orthodoxie, die immers eveneens haar „Christus naar de Schriften" Bijbelkritisch blijkt op te bouwen.

Ook *wij* zouden deze vragen gaarne door een bevoegd persoon van „ethische" richting zien beantwoord.

HET MORMONEN-GEVAAR.

Vooral in Engeland is de aandacht gevestigd op de bedenkelijke pragpoanda van de Mormonen. Zelfs heeft het Ministe-

rie zich er mee bemoeid. Er is een onderzoek ingesteld, dat blijkens de gepubliceerde resultaten het gevaar duidelijk aantoont. Aan *De Gereformeerde Kerk* ontleenen we dienaangaande het volgende:

> In den loop van 1911 bedroeg het aantal Mormoonsche zendelingen in Groot-Brittannië samen 1177 personen, in verschillende rangen ingedeeld; zij hielden 50.000 samenkomsten, verspreidden 5 millioen circulaires en 16222 gebedenboeken. Aan 963 personen werd de Doop bediend en de rondreizende zendelingen (wier aantal totaal 855 bedroeg) ontvoerden naar Utah 555 Engelsche jonge meisjes, 204 Schotsche plus een aantal vreemde meisjes, die ze op Britsch grondgebied wisten te verschalken, n.l. 11 Italiaansche, 6 Oostenrijksche, 8 Poolsch-Joodsche, 12 Russisch-Joodsche, 5 Hollandsche en 4 Belgische.

En wat was het lot, dat deze emigranten in Utah wachtte? De gedetailleerde inlichtingen, door het Departement van Buitenlandsche Zaken ontvangen van zijne vertegenwoordigers in de Vereenigde Staten, geven het antwoord.

> Dit gedeelte van het rapport laat den volgenden indruk na: naar het schijnt, verkeeren al die meisjes in den waan, dat de Mormonen gebroken hebben met veelwijverij; maar in werkelijkheid, moeten zij er al dadelijk na haar aankomst den tol aan betalen. Niet minder dan 334 der bovenbedoelden zijn gehuwd met reeds getrouwde mannen. Weinige hadden geld genoeg bij zich om de terugreis te ondernemen. Het meerendeel blijft in Utah; 31 meisjes hebben binnen drie maanden zelfmoord gepleegd.

Er is dus wel reden, tegen het Mormonen-gevaar te waarschuwen. Ds. Van Dellen schreef terecht in zijn boek *Het Mormonisme:* „Waarlijk, men siddert, als men de sluwe „zendelingen” stad en land ziet afreizen, om proselieten te maken. Hoe weinigen zijn tegen hunne redeneeringen opgewassen, en hoe velen worden bekoord door hunne schoone beloften.”

RECENSIËN.

M. NOORDTZIJ. **Babylonische Psalmen in vergelijking met die des Ouden Testaments.** Rede bij de overdracht van het rectoraat aan de Theologische School te Kampen, den 7den December 1911. *Kampen* J. H. KOK.

Apologetiek kan nooit voor ons hoofdzaak zijn. Sedert Dr. Kuyper op zoo meesterlijke wijze de fout der apologetische school heeft in het licht gesteld, hebben wij leeren zien, dat het voor de Christelijke wetenschap veel profijtelijker is zich toe te rusten tot den opbouw van eigen systeem, dan den kostelijken tijd te besteden tot wederlegging van iedere détailstelling der wederpartij.

Toch kan het zijn nut hebben eens een enkele maal op zekere beweringen der niet-Schriftgeloovige onderzoekers ook in détails in te gaan. Deze heeren zijn zóó gewoon de vruchten van hun wetenschappelijken arbeid als *de* resultaten der wetenschap aan te prijzen, en de door hen geformuleerde stellingen als onafwijsbare feiten voor te stellen, dat men van onze zijde er werkelijk goed aan doet eens op een enkel punt bij wijze van voorbeeld, aan te toonen, hoe weinig zij daartoe recht en reden hebben. Een gedétailleerd onderzoek van de z. g. resultaten der wetenschap, en van de voorgewende onomstootelijke feiten wijst dan dikwijis op verrassende wijze uit, dat ze hoogstens zeer onzekere vermoedens en gissingen zijn, niet meer dan conclusies uit dikwerf gewaagde hypothesen. Voor *feiten*, werkelijke *feiten*, hebben ook wij te zwichten. Wij zullen niet *zwart* noemen wat *wit* is. Maar van de feiten zelve zijn de daaruit getrokken conclusies wel te onderscheiden. Veel wordt voor *feit* uitgegeven, dat niet meer is dan eene subjectieve beschouwing van den een of anderen geleerde *over een feit.* Zooals ook prof. Noordtzij terecht wèl onderscheidt tusschen de getuigenis der gesteenten als eene subjectieve getuigenis, en de verklaring welke Assyriologen of Oud-Testamentische Theologen er van geven „een verregaand stukje subjectivisme.”

Het is zeer nuttig dit subjectivisme door een nuchter feitenonderzoek bloot te leggen, en de weidsche beweringen der moderne heeren tot hunne ware proporties terug te brengen. En het is ook inderdaad een uiterst dankbare taak. Want ge weet niet waarover ge u het meest moet verbazen, over de stoutmoedigheid waarmede men van die zijde optreedt of over de grenzelooze geringschatting die men jegens anderen aan den dag legt, van wie men blijkbaar verwacht dat zij alle „resultaten der wetenschap" zonder nadenken of onderzoek zullen aannemen of anders deemoedig het hoofd zullen buigen onder het vonnis der „onwetenschappelijkheid."

Vooral de Pan-babylonisten zijn sterk in deze wetenschappelijke overdrijving. En boven hen allen steekt weder *Delitzsch* verre uit, die in prof. Noordtzij's rede dan ook menige veer moet laten. Wij gelooven wel, dat hun te veel eer zou worden bewezen, evenals ook de fout der apologetische school zou worden hernieuwd, indien men iedere hunner beweringen stuk voor stuk zou gaan weerleggen. *Ex ungue leonem* zij ook hier voldoende, maar aan een enkel détail worde dan toch klaar en duidelijk getoond de wezenlijke proportie van de *feiten*, en het ver-gedreven subjectivisme der Assyriologen als Delitzsch, welke in deze feiten hùn beschouwingen willen leggen.

Prof. Noordtzij heeft dit gedaan ten opzichte van de Babylonische psalmen. Natuurlijk had Delitzsch, die in heel Israël's leven en instellingen niets anders dan eene reproductie van Babel ziet, ook het origineel van Israël's Psalmen in Babel teruggevonden. Prof. Noordtzij leert ons de beweringen van Delitzsch op hunne rechte waarde schatten door Babylonische en Oud-Testamentische Psalmen met elkander te vergelijken. Allereerst wordt dan onze opmerkzaamheid getrokken door het groote verschil tusschen den eeredienst van Babel en Israël. De psalmen van Babel zijn in hoofdzaak liturgisch, maar de cultus waartoe zij behooren is een geheel andere dan die welke in Israël's Psalmen aan het woord komt. Ook de Etymologie bewijst dit. In geval van besliste afhankelijkheid gaan met begrippen of zaken *ook hunne namen over* van het eene volk naar het andere. Dit blijkt echter bij de hoofdelementen van Israël's cultus: de priesterschap, de offers, en de begrippen: bespren-

gen, verzoenen en vergeven, in het minst niet het geval te zijn geweest. Verder gaat prof. N. nog op den inhoud van onderscheidene Babylonische psalmen in, ten einde aan te toonen dat er van de beweerde overeenstemming met Israël's Psalmen toch heel weinig overblijft. Welk een verschil in Godsbegrip! Israël's Psalmen spreken van den eenigen waarachtigen, levenden God; Babylon's liederen huldigen vele goden, ja op hun hoogsten trap kunnen zij zich niet hooger verheffen dan een zeker henotheïsme. Of, als we beluisteren de Babylonische zangen van verheerlijking der godheid en van smart-, zonde- en schuldgevoel, dan valt ons op het koude der staande, gestadig wederkeerende, ritueele formules, door priesters vastgesteld, tegenover de levenswarmte die ons tegenstraalt uit de woorden van Israël's psalmisten, wien ze komen uit het eigen hart. Bepaald wat de boetepsalmen aangaat, missen wij in Babel ten eenemale den toon van verootmoediging, van schuldbesef tegenover God; de Babyloniër is slechts beducht voor de smartelijke *gevolgen* der zonde, voor de ellende die daaruit voortkomt. En waar vinden wij in Babel's psalmen iets van dat smachtend zielsverlangen naar gemeenschap met God, dat ons uit Israël's heiligen liederenbundel tegenruischt; waar vinden wij de hope op den Messias, den Verlosser, welke Israël's zangers roemen doet?

Prof. Noordtzij heeft een goed werk verricht door in breed betoog de overdrijvingen van Delitzsch c. s. terug te wijzen. Bijna zouden we geneigd zijn na lezing van deze rede te zeggen: te veel eer, mijne heeren Pan-babylonisten. Het betoog is schier *te* breed, te uitvoerig. Maar misschien is dat voor een enkele maal wel goed, ten einde den heeren nu eens de maat vol, en overloopende toe te meten. Mochten ze er eenige voorzichtigheid en bescheidenheid door leeren.

Ermelo. Dr G. Ch. AALDERS.

Salomo, Daniël en De hope Israëls door F. Bettex. 207 bladz. *Kampen,* Kok, 1911.

Dit nieuwste werk van den vermaarden Bettex — om maar aanstonds als met de deur in huis te vallen — was me eene teleurstelling. Er zijn enkele mooie passage's in. Als de auteur over de natuur handelt, dan is hij voor een oogenblik in zijn kracht. Zoo laten zich de beschrijvingen van de machine (34) en van den boom als beeld van den mensch (105) aangenaam lezen. En de ongeloovige mannen der wetenschap moeten het ook hier soms duchtig ontgelden — de „poppen van hout" (44), „de alwetende geleerden van onzen tijd, die den vinger hunner wijsheid leggen op den neus van hun vernuft en verklaren, dat die geschiedenis onhistorisch is en de proef van critisch onderzoek niet doorstaan kan" (122), en „de arme theologen, die zich de wetenschappelijke critiek aangewend hebben" (77). Maar dit is dan ook het eenige, wat ten gunste van Bettex' nieuwste pennevrucht kan gezegd worden. Dat elk der drie stukken een verzameling is van losse gedachten, zonder eenheidsband, kunnen we dragen. Als de schrijver zich den profetenmatel omwerpt en Rusland proclameert tot den Gog en Magog uit Openb. 20 (bl. 137), dan volstaan we met een stillen glimlach. Maar dat het Chiliasme hier met vlag en wimpel wordt binnen gehaald, is alleszins bedenkelijk. Salomo in zijn pracht en heerlijkheid, in de gerechtigheid en den vrede van zijn koninkrijk heet een voorbeeld van Israël in het duizend-jarig rijk onder de regeering van — den opgestanen David (72) Jeruzalem wordt weer de Godsstad (30) en zelfs zullen tempel en offerdienst weder hersteld worden. Tempel en offerdienst zijn wel afgeschaft voor ons Christenen, maar niet voor Israël! (186). En dan klaagt onze Chiliast over de „jammerlijke onbekendheid van de profetieën en haar geringschatting, die zelfs bij overigens zeer rechtzinnige godgeleerden niet zelden voorkomt, met den daaruit vanzelf voortkomenden beperkten gezichtskring, welke de gemeente van Christus aanziet voor de voortzetting en verwezenlijking van Zion en Israël."

Bettex is natuurkenner, maar, — het blijkt in dit werk vooral — godgeleerde is hij niet. Bettex is een bewijs temeer, dat een „ruime blik" de rechtzinnigheid licht in gevaar brengt. Hi-

ram (31) en Nebukadnezer (114) worden maar klakkeloos zalig gesproken. En de schrijver wil ons doen gelooven, dat God gewoon is den man de vrouw te geven, die hij verdient (55). Zij het een waarschuwing voor allen, Bettex met oordeel des onderscheids te lezen.

G. D.

Oscar Ewald. **Lebensfragen.** *Leipzig.* S. Hirzel. 4 Mark.

Dit boek bestaat uit elf essays die afzonderlijk zijn ontstaan, maar toch bij elkaar behooren, omdat ze gedragen worden door éène gedachte. De opschriften van deze schetsen zijn: Selbsterhaltung; Dapperheid; Egoisme; Eenzame menschen; De wet van het getal; Gezelschap; Oprechtheid; Over deugden en ondeugden; De rythmus van de sympathie; Het ideaal der voornaamheid; Vervulling.

De schrijver, bij wien de invloed van den bekenden Berlijner hoogleeraar Simmel duidelijk merkbaar is, ziet de roeping van onzen tijd hierin, dat de idee eener organische psychologie, ener cultuurwereld in ons, worde gerealiseerd. Ook zijne opstellen moeten er toe bijdragen dit ideaal te bereiken.

De auteur, die op aangename en onderhoudende wijze schrijft, toont eene breede en diepe kennis te hebben van de menschelijke psyche. Mooie zielkundige opmerkingen zijn hier voor het grijpen. Daarbij kenmerkt de heer Ewald zich door eene fijne begripsonderscheiding. Ge behoeft niet, zooals het bij sommige Duitsche schrijvers op wijsgeerig gebied het geval is, te raden naar de bedoeling.

Ondanks dezen lof, zou ik toch niet gaarne alle uitspraken voor mijne rekening durven nemen. Zoo zegt de schrijver, dat „de 19de eeuw ons deze erfenis heeft nagelaten: de ontdekking der ziel." Dit is m. i. niet juist. In de 19de eeuw hebben we de „Psychologie ohne Seele" gehad. Gelukkig is er in de latere jaren eene sterke reactie gekomen, maar wat de meeste geleerden thans onder „ziel" verstaan, is zoo vaag en onbelijnd, dat het moeilijk is te vatten. Ik geloof, dat Augus-

tinus beter geweten heeft wat eene ziel is, dan vele psychologen van onzen tijd.

Dat het heroisme van het Christendom alleen een passief heroisme is (bl. 30), kan er ook niet op door. Tolstoi kan niet als representant van het echte Christendom gelden.

De bewering, dat begaafde menschen in enger of ruimer zin neurasthenici zijn (bl. 50), zal niet ieder toestemmen.

De uitgever stak dit boek in net gewaad.

T. H.

Kirchlicher Liberalismus von heute. Herausgegeben von J. R. von Loewenfeld.
Karlsruhe. Kommissionsverlag des Evang. Schriftenvereins.

De orthodoxen of (zooals ze zichzelf noemen) de positieven in het Groothertogdom Baden voeren een zwaren strijd. Mag in Pruissen de Staatskerk officiëel orthodox zijn, in Baden, tot welk Groothertogdom ook een groot stuk van de vroegere Paltz behoort, heerscht het kerkelijk liberalisme oppermachtig. De positieven worden niet alleen tegengewerkt, maar ook onderdrukt en gescholden. Ze schijnen zelfs door de moderne heeren soms farizeërs genoemd te worden.

Geen wonder, dat de positieven in den kerkelijken strijd het hard te verantwoorden hebben. Enkele predikanten grepen naar de pen en vertolkten in een zevental Aufsätze hunne bezwaren tegen het kerkelijk liberalisme. Ze toonen in dit geschrift van bijna 150 bladz. de voosheid van het modernisme aan en verdedigen met den heiligen gloed der overtuiging de waarheden van het Evangelie, zich daarbij coucentreerende om het fundamenteel dogma, dat Jezus Christus is de Zone Gods.

Bij de lecture kwam de vraag bij ons op, of de positieve predikanten in Baden niet goed zouden doen, in plaats van apologetisch, thetisch op te treden en de waarheid der H. Schrift voor te dragen in een vorm die in overeenstemming is met de behoeften van onzen tijd.

Door de lezing van dit geschrift werd ik tevens in de over-

tuiging gesterkt, dat het voor de positieven op den duur onmogelijk is in éénzelfde Kerkverband saam te leven met hen, die het gronddogma van het Christendom, de Godheid van Jezus Christus, verwerpen.

Wij wenschen den Zuidduitschen strijders kracht en moed!

T. H.

BOEKAANKONDIGING.

DE ARBEID IN HET LICHT VAN GODS WOORD. Drie tijdpreeken door DR. P. J. KROMSIGT, pred. te *Amsterdam*. 48 Bladz. *Amsterdam*, Firma B. v. D. LAND, 1911.

Reeds de titel van deze uitgave lokt tot lezen. Het is een eisch des tijds, dat het licht van Gods Woord over het arbeidsveld uitstraalt. En de schrijver heeft in niet onverdienstelijken vorm hier het zijne aan die roeping bijgedragen. Achtereenvolgens worden behandeld *de zegen van den arbeid, de vloek op den arbeid om der zonde wil, en de vrijmaking van den arbeid in Christus Jezus.* Homiletisch zijn deze preeken niet sterk. En evenmin munten ze uit door eene bondige opening der gekozen teksten. Maar het zijn Schriftuurlijke waarheden, die hier worden geboden. En van harte kunnen we daarom dit boekske aanbevelen.

G. D.

LICHTSTRALEN OP DEN AKKER DER WERELD. Aflev. 6: WILKEN. Een bladzijde uit de Geschiedenis van de Minahassa, door JONKVR. DE LA BASSECOUR CAAN. 36 Bladz. BREDEE's Boekhandel en Uitgevers-Mij.

Met genoegen hebben we ook deze aflevering gelezen. De „Lichtstralen" zijn de kennismaking waard. Wilkens degelijke en rijkgezegende zendingsarbeid mag een voorbeeld heeten. En de schrijfster heeft er slag van, onderhoudend te vertellen.

G. D.